



نقش لاله تپه میل، مأخذ: ایازی و  
دیگران، ۱۳۸۹، ۲۶۲.



## تداوم نقش مایه‌های گیاهی و هندسی ساسانی در تزئینات گچبری مسجد سیمره

مهتاب مبینی \* طیبه شاکرمی \*\*

تاریخ دریافت: ۹۹/۶/۱۹

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۱۹

صفحه ۷۷ تا ۹۵

نوع مقاله: پژوهشی

### چکیده

از یافته‌های با اهمیت در جریان فعالیت‌های باستان‌شناسی سیمره واقع در شهرستان دره شهر از توابع استان ایلام، تزئینات گچبری مسجد آن است. براساس تاریخ‌گذاری، این مسجد متعلق به اواخر دوران اموی و اوایل عباسی است. سطوح داخلی دیوارهای مسجد سیمره، مزین به تزئینات گچبری با نقوش گیاهی و هندسی و از جمله بناهای مذهبی است که تزئینات الحاقی این بنا، متأثر از هنر گچبری ساسانی می‌باشد. غنای تزئینی این سطوح و عدم انتشار پژوهش‌هایی مستقل در رابطه با تأثیر هنر گچبری ساسانی بر هنر بکاررفته در تزئینات گچبری این بنا، از جمله دلایل پرداختن به این موضوع است. اهداف اصلی این پژوهش شناسایی گونه‌های نقوش تزئینی متأثر از گچبری ساسانی در تزئینات گچبری مسجد سیمره و سپس عناصر مشترک نقوش گچبری ساسانی با نقوش تزئینی مسجد سیمره است. بر این اساس **سؤالات** اصلی پژوهش عبارتند از: ۱. نقوش تزئینی متأثر از هنر گچبری ساسانی در تزئینات گچبری مسجد سیمره کدامند؟ ۲. چه شباهت‌هایی بین نقوش گچبری ساسانی با نقوش تزئینی مسجد سیمره وجود دارد؟ **روش تحقیق** در این پژوهش، روش توصیفی - تحلیلی و به شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای انجام شده است. **نتایج** نشان می‌دهند که نقوش گیاهی و هندسی متنوعی در تزئینات مسجد سیمره تحت تأثیر گچبری ساسانی بودند. سطوح تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره علاوه بر تقلید نقوش مختلف گیاهی و هندسی ساسانی و با وجود تشابهات نقوش ساسانی با نقوش مسجد سیمره از نظر ساختار، بافت و طرح زمینه و حواشی تزئینی؛ نقش‌مایه گل تاتوره در نقوش گیاهی و در نقوش هندسی دوزنقه، شکل بیضی و کادرهای تزئینی قاب‌های هندسی مسجد سیمره، همچنین تراکم و درهم پیچیدگی نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره نسبت به سطوح تزئینی گچبری‌های ساسانی و طراحی مشخص و بزرگنمایی نقوش تزئینی، از نوآوری‌های بکاررفته در خلق آرایه‌های تزئینی مسجد سیمره است.

### کلیدواژه‌ها

نقوش گیاهی، نقوش هندسی، مسجد سیمره، تزئینات گچبری، هنر ساسانی

Email: m.mobini@pnu.ac.ir

Email: m.shakarami65@gmail.com

\* استادیار گروه هنر، دانشگاه پیام نور، تهران، شهر تهران، استان تهران (نویسنده مسئول)

\*\* کارشناس ارشد پژوهش هنر، دانشگاه پیام نور، شهر تهران، استان تهران

## مقدمه

کتاب سیمین لک پور با عنوان "کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی در دره‌شهر (سیمره)" سال نشر (۱۳۸۹)، که در آن نویسنده در کنار توضیحاتی در مورد سایر یافته‌های باستان‌شناسی شهر تاریخی سیمره بصورت کاملاً توصیفی نگاهی اجمالی به تزئینات گچبری آن نیز دارد، مقاله یونس یوسفوند و میری با عنوان "مطالعه تطبیقی نقوش گچبریهای مکشوفه شهر تاریخی دره شهر با نمونه‌های مسجدجامع نائین" نشریه نگره شماره ۳۹، سال نشر ۱۳۹۵، که در آن نویسندگان برخی از نقوش تزئینی سطوح گچبری مسجد سیمره را با نمونه‌های از مسجد جامع نائین مقایسه نموده‌اند؛ همچنین مقاله ای با همین عنوان از هاشم حسینی و یوسفوند و میری، مجله پژوهش هنر، شماره ۹ سال نشر ۱۳۹۴. مقاله مهتاب مبینی و شاکرمی و شریفی نیا با عنوان "بررسی تطبیقی تزئینات گچبری مسجد سیمره با مسجد نه‌گنبد بلخ و سامرا از دوره عباسی" نشریه هنرهای زیبا هنرهای تجسمی، دوره ۲۳، شماره ۱، سال نشر ۱۳۹۷، که در آن براساس مقایسه‌های شکلی و فرمی، تزئینات گچبری مسجد سیمره به عنوان یکی از نخستین نمونه‌های قابل مطالعه در سیرتکاملی هنر گچبری ایران در قرون نخستین اسلامی و پیش‌نمونه تزئینات گچبری مساجدی چون مسجد نه‌گنبد بلخ، نایین و بناهای سامرا معرفی شده است. مقاله محسن سعادت و حسین ناصری صومعه با عنوان «نگاهی به حیات اجتماعی شهر باستانی سیمره از شکل‌گیری تا فروپاشی» مجله پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، شماره ۲۲، سال نشر ۱۳۹۸، قسمتی از پژوهش به معرفی نمونه‌هایی از گچ‌بری مسجد سیمره و مقایسه مختصر آن با نمونه‌های ساسانی یا قرون اولیه اسلامی می‌پردازد.

پایان نامه ستاره شاهین با عنوان «معرفی نقوش گیاهی در گچبریها و نقوش برجسته دوره ساسانی و تحول و تداوم آن در قرون اولیه اسلامی» به راهنمایی مسعود آذرنوش، کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، سال دفاع ۱۳۸۰، به بررسی انواع نقوش گیاهی گچبری دوره ساسانی می‌پردازد اما در دوره اسلامی به تاثیر آن در گچبری سیمره اشاره ای ندارد.

پایان نامه نازلی عباس پور با عنوان "مطالعه نقوش گچبری‌های سده اول تا چهارم هجری دره شهر (سیمره) و کاربرد آن در گرافیک محیطی" استاد راهنما پرویز حیدری زاده، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز در مقطع کارشناسی ارشد ارتباط تصویری و سال دفاع (۱۳۹۳)، در قسمتی از پژوهش به بررسی گچبری‌های مسجد سیمره به صورت توصیفی می‌پردازد.

با وجود اهمیت باستان‌شناسی سیمره و تنوع نقوش تزئینی مسجد سیمره تاکنون پژوهشی مستقل در رابطه با تاثیر هنر گچبری دوره ساسانی بر تزئینات گچبری

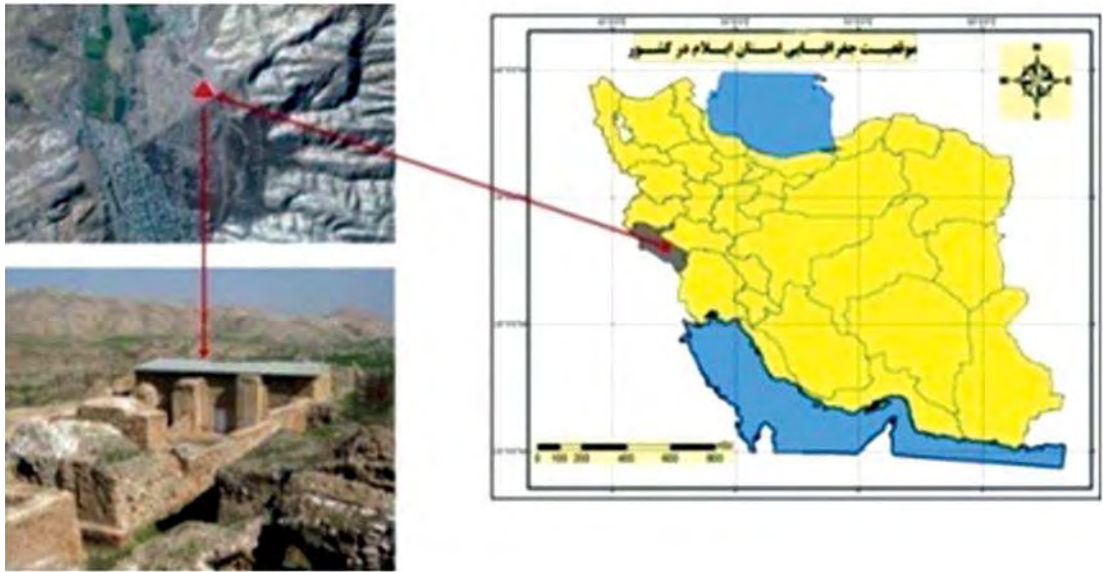
براساس مدارک باستان‌شناسی در ایران، قدیمی ترین موارد استفاده از گچ به دوران ایلام میانی ۱ و به هفت‌تپه باز می‌گردد. در دوران هخامنشی نیز از گچ برای پوشش ستون‌های چوبی تالار معروف به خزانه داریوش در تخت‌جمشید، پاسارگاد، کاخ شوش و در دوران اشکانی در کاخ‌های نسا، کوه خواجه، سلوکیه، آشور، اروک، قلعه یزدگرد استفاده شده است. اوج استفاده از هنر گچبری در ایران به دوره ساسانی باز می‌گردد. انواع گچبری‌ها و نقوش تزئینی دوران ساسانی را می‌توان به قاب‌های تزئینی، سطوح تزئینی و پیکره‌ها تقسیم کرد که با روش‌های کنده‌کاری، قالب‌گیری، ریخته‌گری و به صورت پیش‌ساخته اجرا می‌شدند. با آمدن اسلام به ایران، هنر گچبری از جمله هنرهای تزئینی بود که به سرعت در فضای هنری این دوران جذب و با تفکیک کاربری آن در بناهای مذهبی و غیرمذهبی سیرتکاملی خود را ادامه داد. از جمله بناهای مذهبی متأثر از هنر گچبری دوره ساسانی، مسجد سیمره است. سطوح داخلی دیوارهای مسجد سیمره، مزین به تزئینات گچبری با نقوش گیاهی و هندسی است. بر این اساس اهداف اصلی پژوهش، ابتدا گونه‌شناسی نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره و سپس ارزیابی و تحلیلی بر تاثیرگذاری هنر گچبری دوره ساسانی بر این نقوش از منظر شکل و فرم نقوش تزئینی و مطالعه شباهت‌های نقوش است. سؤالات اصلی پژوهش عبارتند از: ۱. نقوش تزئینی متأثر از هنر گچبری دوره ساسانی در تزئینات گچبری مسجد سیمره کدامند؟ ۲. چه شباهت‌ها بین نقوش گچبری ساسانی با نقوش تزئینی مسجد سیمره وجود دارد؟ ضرورت و اهمیت تحقیق با توجه به غنای تزئینی این سطوح به همراه عدم چاپ و انتشار پژوهش‌هایی مستقل در رابطه با تاثیر هنر گچبری دوره ساسانی بر هنر گچبری بکاررفته در این بنا، از جمله دلایل پرداختن به این موضوع است.

## روش تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و بر اساس شیوه گردآوری کتابخانه‌ای به بررسی جامعه آماری نقوش گچبری مسجد سیمره با روش نمونه‌گیری انتخابی و بررسی یک تا سه نمونه از هر یک از انواع نقوش گیاهی و هندسی گچبری مسجد سیمره و مقایسه آن با نقوش دوره ساسانی به روش تجزیه و تحلیل کیفی می‌پردازد.

## پیشینه تحقیق

در خصوص تزئینات معماری شهر سیمره و در مواردی مسجد سیمره، پژوهش‌هایی که صورت گرفته است را بطور کلی می‌توان به مواردی چون؛



تصویر ۱. موقعیت جغرافیایی استان ایلام، شهرستان دره شهر (مربع قرمز رنگ). چپ: بالا: تصویر هوایی شهر تاریخی سیمره و موقعیت جغرافیایی مسجد سیمره، پایین: نمایی از مسجد سیمره. مأخذ: شریفی نیا و شاکرمی، ۱۳۹۶، ۹۰، ۱۱.

آکانتوس (کنگر)، پالم (نخل)، لوتوس (نیلوفر)، انار، تاک و پیچک، میوه انگور، کاج و بلوط، گل‌های برگ‌دار، گل‌روزی و درخت زندگی که در گچبریها بکار می‌رفتند، تقسیم کرد نقوش هندسی ساسانی اغلب به صورت مجزا و یا در ارتباط با نقوش گیاهی، لوتوس یا پالم دیده می‌شوند. از جمله نقوش‌های پر کاربرد در دوره ساسانی، طرح‌های مربوط به دایره‌ها و منحنی‌هاست. این نقوش در تداوم موتیف‌های گچبری دوره اشکانی بکار برده شده‌اند و نقش اصلی را نیز در این دوره بازی می‌کنند. از جمله نقوش هندسی دیگر، طرح‌های مربع و مستطیل شکلی است که به عنوان قاب گچبری استفاده شده و حاشیه را در بر می‌گیرند (انصاری، ۱۳۶۵، ۳۲۷). ساده‌ترین آرایه‌های هندسی در معماری ساسانی خط‌های جناغی موازی و ردیف آرایه‌های الماس تراش با حلقوی

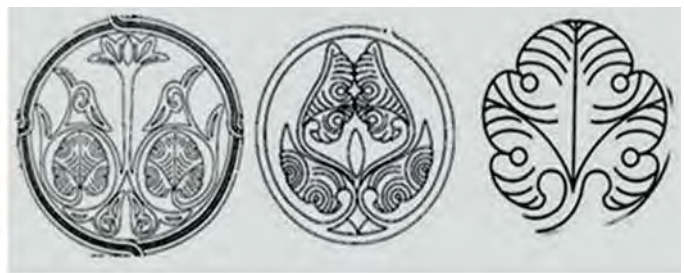
مسجد سیمره صورت نگرفته است و مقاله پیش رو بدان می‌پردازد.

#### نقشنامه‌های گیاهی و هندسی ساسانی

از ویژگی‌های مهم هنر ساسانی ارائه نقوش متنوع از جمله نقوش گیاهی و هندسی است. قسمت اعظم گچبریهای بجای مانده از دوره ساسانی، نقوش گیاهی را به تصویر می‌کشند. نقوشی که برخاسته از طبیعت اطراف هنرمند بود و یا اینکه از ترکیب و تبدیل نقوش مختلف هندسی بدست می‌آمد که در این ترکیب بندی نقوش هندسی جای خود را با اندک تغییری و با کاربرد از طرح‌های استیلیزه که در نوع خود بی نظیر بود، به طرح‌های گیاهی می‌دادند. (پوپ، ۱۳۸۰، ۷۸۰). نقوش گیاهی ساسانی را می‌توان در اقسام متنوعی از جمله،

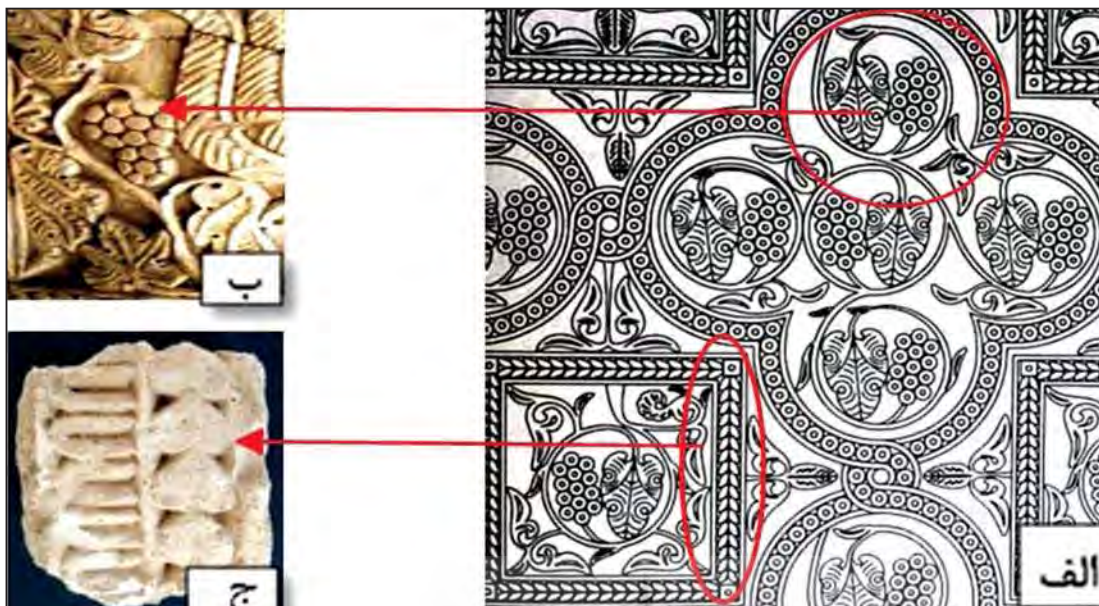


ب



الف

تصویر ۲. الف. (راست): انواع نقش برگ مو در گچبری مسجد سیمره مأخذ: ک پور، ۲۱۹، ۱۲۸۹، ۲۲۹، ۲۷۱) ب: (چپ) گچبری ساسانی، کاخ تیسفون، مأخذ: مبینی و شافعی، ۱۳۹۴، ۵۵.



تصویر ۳. الف: گچبری آزاره شمالی مسجد سیمره، مأخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۲۱۹ ب: گچبری تپه ورامین ساسانی، مأخذ: یازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۶۲ ج: گچبری قلعه گوری، ساسانی، مأخذ: فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۶۸

از ابزار که به طور نامنظم بین جزییات نقش‌های تزئینی دیده می‌شود، از جمله شواهدی است که روش‌های ساخت این سطوح تزئینی را آشکار می‌سازد (لک‌پور، ۱۳۸۹، ۱۹۵-۱۹۴، ۱۹۱). بر اساس یک تقسیم‌بندی کلی نقوش تزئینی بکار رفته در سطوح گچبری مسجد سیمره را می‌توان در دو دسته نقوش گیاهی و هندسی مورد مطالعه قرار داد.

#### نقوش گیاهی مسجد سیمره و پیشینه آنها در هنر گچبری دوره ساسانی

اصلی‌ترین نقوش تزئینی گچبریهای مسجد سیمره، نقوش گیاهی است که شامل نقوش: برگ مو و خوشه انگور، برگ نخل، برگ کنگر، گل نیلوفر، گل لاله، گل کوبک، گل چهارپا (شبدری)، گل روزت، گل تاتوره، میوه انار، میوه کاج، میوه بلوط و خوشه گندم می‌باشد. در ادامه پژوهش به بررسی تطبیقی نقوش گیاهی مسجد سیمره با نقوش گیاهی در دوره ساسانی می‌پردازیم.

**نقش برگ مو و خوشه انگور:** برگ مو و خوشه انگور در سبک‌های مختلفی در سطوح تزئینی گچبریهای مسجد سیمره اجرا شده است. نقشمایه برگ مو گاهی به صورت منفرد و یا به صورت قرینه درون قاب‌های مدور اجرا گردیده است. در برخی از نمونه‌ها، برگ‌های مو پنج پر است که در گوشه‌های هر یک از برگ‌های آن حفره‌هایی مدور با رگبرگ‌هایی به صورت خطوط منحنی، موازی و کم عمق دیده می‌شود. (تصویر ۲ الف راست)

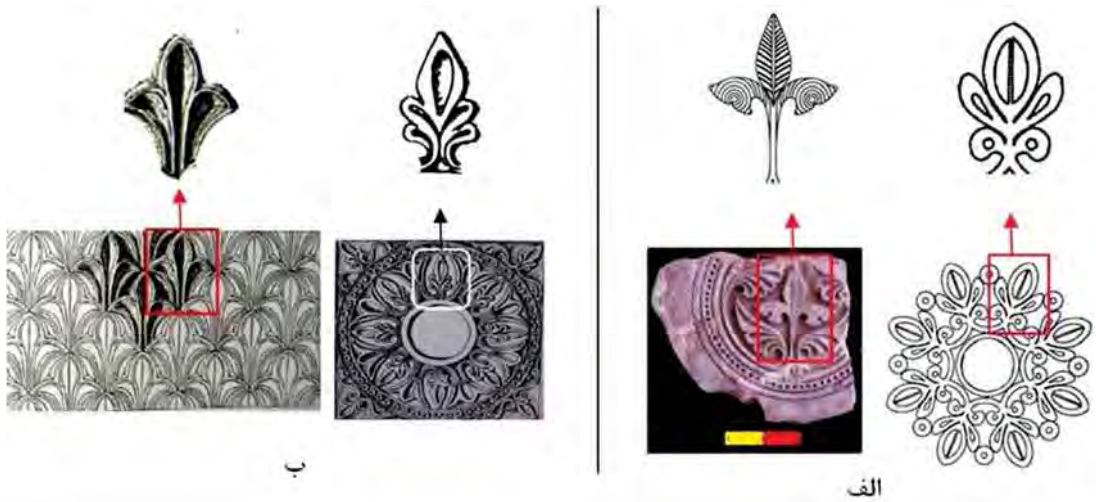
هم مرکز است (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ۷۶۳). این نوع خطوط معمولاً از خطوط مستقیم و شکسته در حالات مختلف در کادرهای گچبری به چشم می‌خورد و غالباً در حاشیه متن گچبری به کار آمده اند.

#### گچبری مسجد سیمره

مسجد سیمره در شهرستان دره شهر<sup>۱</sup> از توابع استان ایلام است (تصویر ۱). این بنا در زاویه جنوب غربی شهرستان دره شهر واقع شده است و در طی فعالیت‌های باستان‌شناسی سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۲ حفاری شد و براساس تاریخگذاری ارائه شده این مسجد متعلق به اواخر دوران اموی و اوایل دوران عباسی است. (لک پور، ۱۳۸۹، ۶۷) سبک معماری و مصالح مورد استفاده در ساخت شهر سیمره به شیوه معماری و شهرسازی دوره ساسانی شباهت داشته و به نظر می‌رسد از خصوصیات معماری این دوره پیروی کرده است. (سعادت و ناصری صومعه، ۱۳۹۸، ۱۷۰) بخش مهمی از یافته‌های باستان‌شناسی در شهر تاریخی سیمره، تزئینات گچبری است که متأثر از گچبری ساسانی است و در گونه‌های مختلف گیاهی و هندسی، بر سطح دیوارها، قوس‌های ورودی فضاها و طاقچه‌ها بکار رفته است. بر اساس نظر باستان‌شناس، تزئینات گچبری مسجد سیمره به دو روش کنده‌کاری و قالب‌گیری ساخته شده‌اند. بقایایی از میله‌های آهنی و حفره‌هایی در زوایای قاب‌های تزئینی و نیز نشانه‌هایی از استفاده

۱. بر اساس متون و منابع تاریخی و جغرافیایی و به گمان بسیار تا تکمیل شده مطالعات باستان‌شناسی شهرستان دره شهر، همان شهرستان مهرجان قدق از دوره ساسانی است (مارکوارت، ۱۳۷۳: ۴۹-۳۷، یاقوت حموی، ۱۹۹۵، ج ۵: ۲۳۳، مقدسی، ۱۳۶۱، ج ۲: ۲۷۲، ابن‌حوقل، ۱۳۶۶: ۱۱۲، لسترنج، ۱۳۷۷: ۲۱۹-۲۱۸ - جهت کسب اطلاعات بیشتر در این باره ر.ک به: شریفی‌نیا و شاکرمی، ۱۳۹۶: ۱۳۸-۹۹).

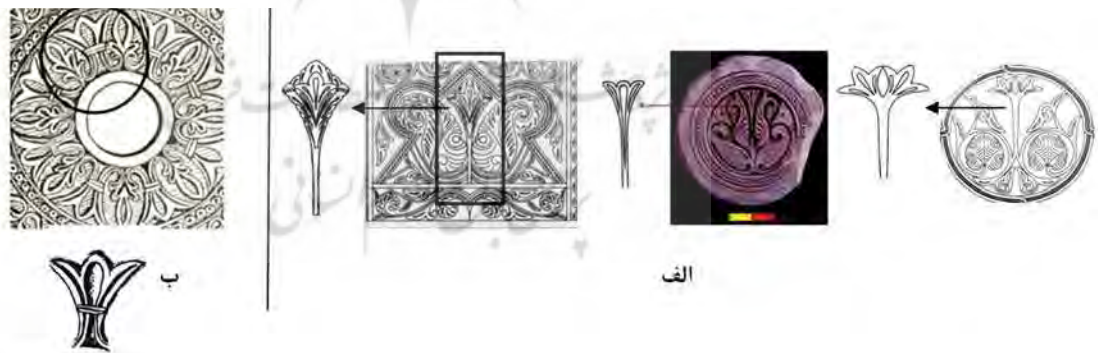
۲. استفاده از قاب‌های هندسی مربع و مستطیل شکل در تزئینات گچبری ایران در دوره ساسانی بسیار متداول بود (انصاری، ۱۳۶۵: ۳۲۷). علت چنین امری بیشتر به این دلیل است که در این دوره گچ را به صورت خشت‌های قالبگیری شده تهیه می‌نمودند (مصباح اردکانی و لژگی، ۱۳۸۷: ۴۰). شاید بتوان دلیل دیگر را سادگی اجرای این نقوش در کادربندی سطوح تزئینی و عدم پیچیدگی آن‌ها در طراحی و اجرا دانست.



تصویر ۴. الف: دو نمونه نقش نخل مسجد سیمره. مأخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۳۸۲، ۲۵۱ ب: دو نمونه نقشمایه برگ نخل گچبری ساسانی، راست: بیشاپور. مأخذ: Ghrishman, 1938: 154 چپ: کیش. مأخذ: پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ۷۷۰



تصویر ۵. الف: سه نمونه نقش کنگر گچبری مسجد سیمره، مأخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۲۲۱، ۲۷۳، ۲۱۳ ب: نقش کنگر دوره ساسانی طاق بستان، مأخذ: کروگر، ۱۳۹۶، البوم ص ۴۰.



تصویر ۶. الف: سه نمونه نقش گل نیلوفر گچبری مسجد سیمره، مأخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۲۷۵، ۲۳۸، ۲۲۹ ب: نقش گل نیلوفر گچبری ساسانی، بیشاپور، مأخذ: شاهین، ۱۳۸۰، ۱۹۴.

پیچک موج مدور نمایان شده که دو پیچک در وسط به هم پیوسته و تبدیل به یک شاخه بلند منتهی به دو غنچه نیلوفر سه شاخه می‌شوند. (تصویر ۲ الف چپ) تاک و پیچک از قدیمی ترین عناصری است که در هنر ساسانی دیده می‌شود، نکته جالب توجه در خصوص این نقش در

در مواردی دو نیم برگ مو روبروی هم و دو پیچک روئیده از آنها منتهی به دو نیم برگ مو با رگبرگهای کم عمق و متراکم، پشت به پشت هم محصور در یک پیچک دایره ای شکل مشاهده می‌شود. (تصویر ۲ الف وسط) در سطوح تزئینی دیگر، برگهای پهن مو محصور در دو



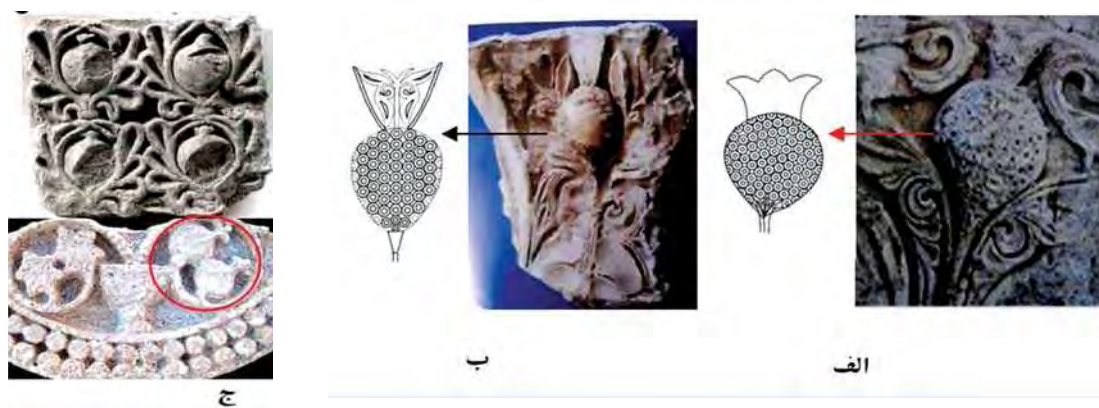
تصویر ۷. الف: گچبری ساسانی راست: حاجی آباد فارس (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۰) و وسط: برزقواله لرستان. چپ: قلعه گوری. ماخذ: فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۵۲، ۷۳

تصویر ۷. الف: گچبری ساسانی راست: حاجی آباد فارس (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۰) و وسط: برزقواله لرستان. چپ: قلعه گوری. ماخذ: فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۵۲، ۷۳

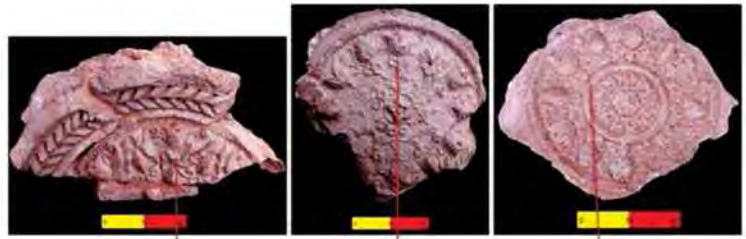
پیچک‌های موج در تزئینات مسجد سیمره به فراوانی مشهود است.

در (تصویر ۳ الف) لوح گچبری شده ازاره شمالی شبستان مسجد سیمره، نقش خوشه انگور و برگ مو داخل دایره‌ها تزیین شده است. در گچبری مسجد سیمره هر خوشه انگور از چندین دانه مروارید توخالی تشکیل شده است. مرواریدهای توخالی همچنین داخل قاب چهار پر (تصویر ۳ الف) همانند مدالیونهای ساسانی بکار رفته است. در تعداد زیادی از یافته‌های گچبری ساسانی، نقش مایه مروارید، یا به صورت تک دانه و یا به شکل نواری برای حاشیه بندی نقوش و نیز نقش خوشه انگور و برگ مو به کار رفته است (تصویر ۳ ب و ج) فرم برگ مو بویژه در کنار نقش انگور در مسجد سیمره فراوان بکار رفته است و مشابه این نقش در دوره ساسانی است. نمونه‌های مشابه نقوش گیاهی برگ مو و خوشه انگور مسجد سیمره در دوره ساسانی عبارتند از: گچبری‌های به دست آمده از کیش، بیشابور، تپه حصار، تپه میل (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ۷۷۵، شاهین،

دوره ساسانی، استفاده از برگ موی منفرد است که در بسیاری آثار به عنوان نگاره ای تکرار شونده استفاده شده است. برای نمونه می‌توان به گچبری‌های به دست آمده از تیسفون (تصویر ۲ ب) و کاخ کیش دوره ساسانی اشاره کرد. می‌توان این حرکت را مقدمه ای برای استفاده گسترده از نقش برگ مو در دوره اسلامی دانست؛ زیرا از زمانی که برگ مو به عنوان یک عنصر منفرد، مورد استفاده قرار گرفته، هنرمند آزادانه به دخل و تصرف در ساخت آن پرداخته است. (محمدی فر و دیگران، ۱۳۹۲، ۷۱) در واقع استفاده از برگ بر روی قوس روشی بود که از دیرباز به کار میرفت اما هنرمندان پارسی برای اولین بار دو دسته پیچک را پشت بر پشت هم قرار دادند و یک دسته قوس از آن ابداع نمودند. (فریه، ۱۳۷۴، ۸۰-۷۲) بعداً هنرمندان ساسانی با ادامه این روش و افزایش تعداد پیچک‌ها توانستند قوسهای بیشتری را ایجاد نمایند. استفاده از این قوسها در سراسر دوره اسلامی مورد توجه بوده است و می‌توان گفت که از اصلی ترین نقوش محسوب می‌شود و استفاده از برگ مو بر روی



تصویر ۸. الف، ب: دو نمونه نقش انار گچبری مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ۲۴۳، ۱۳۸۹، ۲۴۱ ج: گچبری ساسانی، بالا: کاخ تیسفون. ماخذ: مبینی و شافعی، ۱۳۹۴، ۵۶. پایین: برزقواله لرستان. ماخذ: منصور و کرمان، ۱۳۹۱، ۸۰



ب

الف

تصویر ۹ الف: سه نمونه نقش لاله گچبری مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ب بالا: نقش لاله تپه میل، ۱۳۸۹، ۲۶۳، ۲۵۹، ۲۵۷، ۲۲۱، تصویر ۱۸۳۱ ساسانی. ماخذ: ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۱، ۶۲ ب پایین: برزقواله لرستان، ساسانی. ماخذ: کریمیان، ۲۴، ۱۳۹۵

تصویر درخت زندگی در هنر ساسانی به کرات نقش شده و نمونه بارز آن در طاق بستان مشاهده می‌شود. (Kroger, 1982, tafel 40)

نقشمایه نخل در هنر ساسانی غالباً بر روی پلاکهای گچی در ترکیب با دیگر عناصر گیاهی به کار رفته است. (تصویر ۴ ب راست) در برخی از قطعات، این نقشمایه از شکل طبیعی خود فاصله گرفته به گونه ای که به نقشمایه لوتوس (گل نیلوفر) بسیار نزدیک می‌شود. (تصویر ۴ ب چپ)

#### برگ کنگر:

برگی است تقریباً از نظر شکل نزدیک به برگ‌های پالمت (نخل) ولی برگ‌های آن پهن‌تر است و سر برگها حالت خمیده و گاه حلزونی دارد. به دلیل برگهای خاردارش در یونان به نام (اک) به معنای نقطه تیز معروف است. کنگر یا آکانت جنبه مشخص سرستون کورنتی است که در سرستونهای بیزانسی دارای انواع مختلف است. (مبینی و شافعی، ۱۳۹۴: ۵۴). در نقوش گچبریهای مسجد سیمره، برگ کنگر به صورت‌های متنوع از جمله نیمه باز حلزونی شکل، (تصویر ۵ الف راست) به صورت چرخشی که انتهای آنها در مرکز به یکدیگر پیوسته (تصویر ۵ الف وسط)، برگ کنگر کامل محصور در پیچکهای موج دایره ای و نیز پشت به پشت و در عین حال دوبدو روبروی هم قرار گرفته اند که در نهایت تشکیل یک برگ کامل را می‌دهند (تصویر ۵ الف

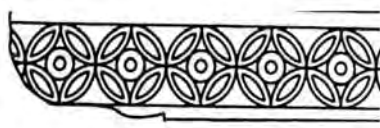
۱۳۸۰، ۲۶۳، فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۷۶ و ۶۹ و ۷۴-۷۵) چال ترخان، تیسفون، دامغان و... نقش خوشه گندم نیز در حاشیه‌های مربع شکل گچبری مسجد سیمره متأثر از نقوش مشابه آن در هنر ساسانی است. (تصویر ۳ الف) خوشه گندم یا نقوش قلبی شکل در دوره ساسانی در تزئینات گچبری چال ترخان، قلعه گوری (تصویر ۳ ج)، تپه میل در ورامین، تخت سلیمان، نظام آباد و... (شاهین، ۱۳۸۰، ۱۷۴، ۱۶۴، ۱۶۳) مشاهده می‌شود.

**نقشمایه نخل:** نقشمایه نخل تزئینی یکی از فراوانترین عوامل تزئین در هنر ساسانی است (پرادا، ۱۳۵۷: ۳۰۷). در تزئینات گچبری بناهای ساسانی در قلعه گوری، برزقواله، حصار، تیسفون، نظام آباد، کیش، بیشابور، چال ترخان، خارک و... (همان: ۷۷۴ و ۱۷۳، شاهین، ۱۳۸۰: ۳۱۴، فروزنده مهر، ۱۳۹۱: ۷۶-۵۱ و ۷۱-۷۲. حسن پور، ۱۳۹۴: ۲۷۰)، در سطوح تزئینی گچبریهای مسجد سیمره، برگ نخل همانند نقش تزئینی برگ مو و خوشه انگور، به اشکال مختلفی طراحی و اجرا شده است. در یک نمونه، برگ نخل به صورت کفه صدف مانند در ابعادی بسیار بزرگ و برگچه‌های آن رو به داخل و یا به بیرون نقش شده است. در این نقوش به فاصله هر یک از برگهای نخل، یک دانه مروارید توخالی نقش بسته است. (تصویر ۴ الف راست). در نمونه دیگر برگ نخل به صورت سه شاخه از بین دو برگ گسترده بیرون آمده است. (تصویر ۴ الف چپ) چنین نقش مایه ای میتواند تمثیلی از درخت زندگی باشد.





ب



الف



تصویر ۱۰. الف: گل چهارپر، گچبریهای مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۳۳۳. ب: قطعه گچبری ساسانی، کیش (عراق). ماخذ: Thompson, 1976, plate XXIV.2

چالترخان، کیش، قلعه یزدگرد (فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۷۴-۷۵، حسن پور، ۱۳۹۴، ۲۷۰، ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۵۰ و ۷۶، شاهین، ۱۳۸۰، ۳۰۹ و ۱۹۸) قابل مشاهده است (تصویر ۷الف).  
گل روزت در تزئینات گچبریهای مسجد سیمره، بصورت شش، هشت و یا دوازده پر و به صورتی که گلبرگهای آن یک در میان باریک و پهن ترسیم شده اند، طراحی شده است. در برخی از نمونه‌های دیگر، درون هر یک از دواپر کوچک یک گل شش پر که هر گلبرگ به شکل قلب نقش شده است، اجرا گردیده است. در برخی دیگر از نمونه‌ها، یک گل با شش گلبرگ در مرکز قاب نقش شده است و یک ردیف برگچه‌های متوالی با حالت چرخشی گل مرکزی را در بر گرفته است (تصویر ۷ب)

#### میوه انار:

در تزئینات گچبریهای مسجد سیمره، میوه انار به دو گونه متفاوت در طراحی تاج آنها ارائه شده است. (تصویر ۸ الف، ب) در یکی تاج میوه انار فاقد ریز نقش است و در نمونه دیگر تاج میوه مزین به نقوش گیاهی به صورت شاخه ای میان دو نیم برگ و برگچه طراحی شده است. تشابه نقش انار از میان برگهای گسترده در گچبری ساسانی و مسجد سیمره مشاهده می‌شود اما در فرم تاج میوه نوآوری در گچبری سیمره دیده می‌شود. بررسی بر روی آثار هنری در دوران تاریخی نشان داد که استفاده از نقشمایه انار برای اولین بار در قلعه یزدگرد مربوط به دوره اشکانی صورت گرفته است. نمونه‌های بسیاری از این نقشمایه تزئینی در تزئینات گچبری بناهای ساسانی مکشوفه در «کیش، نظام‌آباد، تیسفون، چال ترخان، دشت ورامین و برزقواله نیز نقش انار دیده می‌شود». (تصویر ۸ج) (شاهین، ۱۳۸۰، ۳۱۰، 310, Thompson, 1976: fig5).

#### گل لاله:

گل لاله در تزئینات گیاهی مسجد سیمره، به لحاظ

چپ) ترسیم شده است.

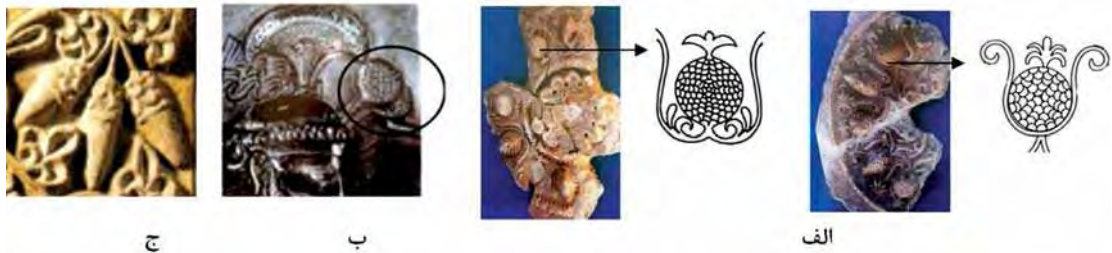
در دوره ساسانی، طرح نیم برگهای کنگر و ساقه‌های آن، گونه ای شاخ و برگ را به وجود آورد که از آن برای تزئین حاشیه قابها، افریزها، پوشش نما و نیز تزئین ظروف نقره ساسانی استفاده می‌شد (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ۷۷۲). نقش کنگر در دوره ساسانی در تزئینات گچبری محوطه‌های قلعه گوری، برزقواله، حصار، طاق بستان (تصویر ۵ب)، تیسفون و حاجی‌آباد دیده می‌شود. (فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۷۶-۵۱ و ۷۲-۷۱، حسن پور، ۱۳۹۴، ۲۷۰).

#### گل نیلوفر:

نقش گل نیلوفر به صورت غنچه سه شاخه در گچبری سیمره نشان داده شده است. در نمونه‌هایی از سطوح تزئینی، برگهای پهن مو محصور در پیچکهایی با چرخش مدور در وسط بهم پیوسته و تبدیل به یک شاخه بلند منتهی به دو غنچه نیلوفر سه شاخه شده است. در این نمونه غنچه نیلوفر شاخه وسط بلندتر از دو شاخه کناری است. (تصویر ۶ الف راست) نمونه دیگر گل نیلوفر با شاخه‌های مساوی از بین دو برگ نخل روئیده است. (تصویر ۶ الف وسط) در نمونه‌های دیگر تزئینی غنچه گل نیلوفر سه شاخه همراه با تزئیناتی برگ مانند در اطراف آن، از میان نیم برگهای کنگر روئیده است که همانند نقشمایه ساسانی دو بال گسترده و شی مقدس در میان آن نشان داده شده است. (تصویر ۶الف چپ). «در هنر ساسانی گل نیلوفر و مروارید از نمادهای «فره» هستند» (موحدی، ۱۳۸۱، ۱۲۵-۱۲۶) کاربرد گسترده گل نیلوفر در تزئینات گچبری ساسانی محوطه‌هایی چون قلعه گوری، بیشابور (تصویر ۶ب)، حصار، نظام‌آباد و... (فروزنده مهر، ۱۳۹۱: ۵۳، شاهین، ۱۳۸۰، ۱۹۴-۱۶۶) مشاهده شده است.

#### گل روزت:

نمونه‌های فراوانی از بکارگیری این نوع نقشمایه تزئینی در گچبری دوره ساسانی و در بناهایی چون قلعه گوری، برزقواله، جزیره خارک، حاجی‌آباد،



تصویر ۱۱. الف: دو نمونه نقش گیاهی میوه بلوط در تزیینات گچبریهای مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ۱۳۸۹: ۲۵۵، ۲۵۳. ب: بشقاب ساسانی، ساری. ماخذ: گیرشمن، ۱۳۹۰، ۲۱۱ ج: گچبری ساسانی، کاخ تیسفون. ماخذ: کروگر، ۱۳۹۶، ۱۸۹

شکار شیر (تصویر ۱۱ ب) در تزیینات گچبریهای مکشوفه از دوره ساسانی در چال ترخان نظام آباد، تیسفون (تصویر ۱۱ ج) و المعارید (پوپ و اکرمین، ۱۳۸۷، ۱۷۲) نیز نقش بلوط مشاهده می شود. نقش بلوط در کاخ تیسفون به صورت بادامی شکل و متفاوت از نقش دایره وار این نقشمایه در مسجد سیمره نمایان می شود. تفاوتی که نقش بلوط با نقش انار در تزیینات مسجد سیمره دارد در بافت زمینه میوه و در تاج آن است. بطوریکه در میوه بلوط بافت فلس مانند زمینه آن را پوشانده است و در میوه انار نقوش دایره ای تو در تو قرار دارد. در مورد تاج میوه بلوط گاه بصورت سه شاخه و گاه پنج شاخه و فاقد تزیینات داخلی نمایان شده اند. تاج میوه انار به دو صورت سه شاخه بدون تزیینات داخلی و برخی با تاجی حاوی تزیینات گیاهی برگ نخل، در تزیینات مسجد سیمره نمایان می شود. (تصویر ۸ الف و ب)

#### میوه کاج:

در تزیینات گچبری مسجد سیمره، میوه کاج با خطوط جناغی شکل بر سطح آن نقش شده است. (تصویر ۱۲ الف) میوه کاج در تزیین بناهای ساسانی در برزقواله، نظام آباد، بیشابور (فروزنده مهر، ۱۳۹۱: ۷۱. شاهین، ۱۳۸۰: ۳۲۰ و ۲۰۶) مشاهده می شود. (تصویر ۱۲ ب) در این سطوح تزیینی، میوه کاج به شکل مخروط نوک تیز با برجستگی ها و فرورفتگی های مثلثی شکل به صورت میوه گیاه افسانه ای در رأس گیاه نشان داده شده است.

#### گل کوکب:

در تزیینات گچبری مسجد سیمره، گل کوکب با دو ردیف گلبرگ هایی با لبه گرد و یا با دو ردیف گلبرگ های نوک تیز شعاعی که درون هر گلبرگ یک ردیف دانه های مروارید ریز نقش شده است، طراحی شده است. در فاصله هر دو گلبرگ، یک گلبرگ مثلث شکل با دایره در میان آن قرار دارد؛ در این سطوح تزیینی تمامی گل

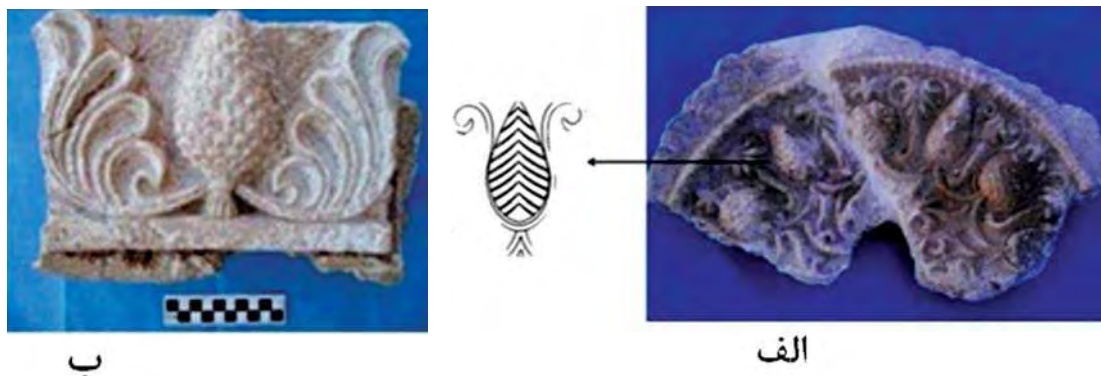
شکلی و فرمی به صورتهای مختلفی طراحی و ترسیم شده است. در یک نمونه، غنچه گل لاله با شش برگچه هلالی روئیده از آن ترسیم شده است. در نمونه های دیگر، یک ردیف افقی لاله بهم پیوسته در حاشیه پایینی محراب گچبری شده مسجد سیمره و یا به صورت برگهای نیمه بازی با برگچه های نوک تیز روئیده از آن، پیچکهای بلند منتهی به جوانه سه شاخه ای و پیچک های حلزونی روئیده از اطراف گل لاله و یا محصور در دو ساقه با سه برگچه در ابعاد کوچک و در نهایت گل لاله، بوسیله دو پیچک منتهی به برگ نیمه باز و دو نیم برگ به شکل دو بال و دو رویان موج در برگرفته شده، ترسیم شده است (تصویر ۹ الف). نقشمایه گل لاله «در تزیینات گچبری ساسانی، قلعه گوری، برزقواله، تپه میل، بیشابور، نظام آباد، چال ترخان، کیش» (حسن پور، ۱۳۹۴، ۲۷۰، ایازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۱۲، شاهین، ۱۳۸۰، ۳۲۰، ۱۳۸۰، ۱۳۸۰، ۱۳۸۰)، مشاهده می شود. (تصویر ۹ ب)

#### گل چهارپر (شبدری):

برخی از نقوش گیاهی گچبریهای مسجد سیمره، همانند گل چهار پر، متشکل از طرحهای هندسی است ترسیم شده اند. (تصویر ۱۰ الف) «گل های چهارپر (شبدری شکل) در تزیینات گچبری های مکشوفه از قلعه گوری، برزقواله، کیش، تپه میل و رامین، گچ گنبد، نظام آباد» (فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۶۹-۶۸، شاهین، ۱۳۸۰، ۳۰۸، پوپ و اکرمین، ۱۳۸۷، ۷۶۷، ۱۳۸۷، ۱۳۸۷) (Moorey, 1979, 134, 767, 1387) مشاهده می شود. (تصویر ۱۰ ب)

#### میوه بلوط:

در تزیینات گچبری مسجد سیمره، میوه بلوط دایره ای شکل و بر سطح آن تزیینات فلس مانند و با کاکلی پنج پر و گاهی سه پر ترسیم شده است. (تصویر ۱۱ الف) نقشمایه بلوط مدور در تزیینات ساسانی نیز دیده شده، از جمله بر روی کلاه سوارکار در صحنه



تصویر ۱۲. الف: نقش گیاهی میوه کاج در تزئینات گچبریهای مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۳۸۰، ۲۵۳. ب: گچبری ساسانی، برزقواله. ماخذ: فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۷۱.

مفاهیمی از عشق و آبادانی، حاصلخیزی، باروری و... را تداعی می‌کرده‌اند.

تمامی نقوش گیاهی بکار رفته در سطوح تزئینی مسجد سیمره در یک نظم به هم پیوسته و در یک توالی منظم در ردیف‌های عمودی و افقی تکرار می‌شوند. قرارگیری این نقوش در درون قاب‌های هندسی مختلف‌الشکل و گره‌بندی این نقوش به یکدیگر، نظم موجود در تکرار و تقارن بکار رفته در طراحی نقوش گیاهی این بنا را هرچه بیشتر آشکار می‌سازد. به این ترتیب طرح‌ها به گونه‌ای ارائه شده که هر واحد در عین حال که ویژگی خود را حفظ کرده، در نقش دیگری ادامه می‌یابد و بانقوش دیگر ارتباط برقرار می‌کند. از سویی دیگر، در سطوح تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره، نقوش گیاهی در طرح‌های مختلف تزئینی به لحاظ فرمی و شکلی ظاهر می‌شوند. برای مثال، در برخی سطوح برگ تاک همراه با خوشه انگور و در برخی بدون آن و به همین صورت برگ نخل گاهی به صورت ساده و صاف، گاهی هشت برگ نخل با رگبرگ‌های عمیق قطره‌ای شکل و گاهی به صورت مسبک یا برگ کنگر به صورت نیمه‌باز حلزونی‌شکل، در برخی از سطوح به صورت پشت به پشت و در عین حال دوبرو روبروی یکدیگر، گاهی به صورت چرخشی و... ترسیم شده‌اند. بنابراین بنظر می‌رسد هنرمندان طراح در ارائه نقوش گیاهی تزئینات گچبری مسجد سیمره، به دنبال خلق آرایه‌هایی تازه از نمونه‌های ساسانی بوده‌اند که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت.

#### نقوش هندسی مسجد سیمره و پیشینه آنها در هنر گچبری دوره ساسانی

در یک بررسی کلی نقوش هندسی بکاررفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره عبارتند از: قاب‌های مربع



























ها با نواری متشکل از خطوط مورب، موازی و متوالی احاطه شده‌اند، فواصل خالی ما بین هر دو گل با یک بوته سه شاخه همراه با یک ردیف دانه‌های مرواریدی ریز، پرشده است. (تصویر ۱۳ الف) همچنین گل کوکب در تزئینات گچبری تپه حصار، نظام‌آباد، چال ترخان (شاهین، ۱۳۸۰، ۳۱۲، Thompson, 1976, fig 2)، مشاهده می‌شود. (تصویر ۱۳ ب)

#### گل تاتوره:

گیاهی است از تیره کاسنی با دانه‌های سمی که مصرف داروئی دارد و گیاه بومی دامنه‌های زاگرس غربی است به لحاظ شکل مشابه نمونه‌های تزئینی میوه کاج طراحی شده است. سطح داخلی این گل با برگچه‌هایی نوک‌تیز که انتهای آن‌ها به برگچه‌ای دیگر ختم می‌شود، ترسیم شده است (تصویر ۱۴). این نقش در تزئینات مسجد سیمره مشهود است؛ اما در دوره ساسانی نمونه‌ای از این نقش گیاهی در گچبری یافت نشد و از نوآوری‌های نقوش سیمره است.

در یک بررسی جامع و کلی، نقوش گیاهی بکاررفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره عبارتند از: برگ مو و خوشه انگور، برگ نخل، برگ کنگر، خوشه گندم یا نقوش قلبی‌شکل، غنچه نیلوفر، گل لاله، گل کوکب، گل چهار پر، گل روزت، گل تاتوره، میوه انار، میوه کاج، میوه بلوط، به غیر از نقش مایه گل تاتوره، تمامی نقوش گیاهی به کار رفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره، از جمله نقوش پرکاربرد در تزئینات گچبری دوره ساسانی هستند و نقاط مشابه آنها در جدول منعکس شده است. (جدول شماره ۱) نقوش گیاهی عهد ساسانی در اقسام متنوعی از جمله، آکانتوس (کنگر)، پالم (نخل)، لوتوس (نیلوفر)، انار، برگ تاک و خوشه انگور، میوه کاج و بلوط، گل‌های برگ‌دار و گل روزت است که در خود

جدول ۱. مقایسه نقوش گیاهی تزئینات کچبری های مسجد سیمره با نمونه های مشابه آن ها در دوران ساسانی. ماخذ: نگارندگان

عناصر مشترک	دوره ساسانی	مسجد سیمره	نقوش گیاهی
تصویر برگ و خوشه انگور و قرارگیری در فرم های دایره وار پیچک های مو			برگ تاک و خوشه انگور
ساختار بیرونی برگ ها و شیارهای داخلی برگ استفاده از فرم های متنوع برگ نخل در دو دوره			برگ نخل
فرم چرخشی و حلزونی برگها			برگ کنگر
فرم قلب مانند خوشه گندم و استفاده در حاشیه ها و کادرها			خوشه گندم یا نقوش قلبی شکل
حالت سه شاخه گل نیلوفر و سه حاشیه داخلی در آن			نیلوفر
ساختار کلی			گل لاله
فرم و تعداد گلبرگها			گل کوبک
دوایر متوالی که هر دایره متشکل از چهار گلبرگ است			گل چهارپر شیدری شکل
گلبرگها بصورت شش، هشت، و یا دوازده پر			گل روزت
شکل انار از میان برگهای گسترده			میوه انار
ساختار نقش با سطح مزین به خطوط جناقی			میوه کاج
ساختار و فلس های روی میوه			میوه بلوط
			گل تاتوره



تصویر ۱۳. الف: نقش گیاهی گل کوکب در تزئینات گچبری‌های مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ۱۳۸۹، ۳۳۹. ب: گچبری ساسانی؛ راست: تپه حصار دامغان. ماخذ: ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۴. چپ: چال ترخان. ماخذ: Thompson, 1976, plate XIV, fig 10, 13.

لبه‌ی کنگره‌ای و یک ردیف حفره‌های دایره‌ای متوالی و حفره‌های لانه زنبوری، مثلث‌های متوالی با حفره‌هایی در میان هر مثلث، خطوط جناقی موازی و متوالی و نقوش دایره‌ای شکل با زنجیره‌های یونانی است (تصاویر ۱۶). در دوره ساسانی شاهد کاربرد طرح‌های هندسی ساده و خطوط زاویه‌دار و نیز طرح‌هایی با فرم دایره، مربع و مستطیل هستیم. در این دوره نقش‌مایه‌های هندسی عمدتاً از تکرار و تقابل مثلث‌ها، مربع‌ها، طرح‌های A شکل و دایره‌ها تشکیل می‌شوند (Azarnuosh, 1996, 814). این طرح‌ها اغلب به صورت بافتی و یا نقش‌های دیگری از جمله گیاهان، حیوانات و انسان‌ها را در خود جای داده و برای آن نقوش حکم قاب را پیدا کرده‌اند (منوچهری، ۱۳۷۹، ۶۱). در یک بررسی تطبیقی قاب‌های هندسی مشابه با نمونه‌های تزئینی مسجد سیمره در دوره ساسانی شناسایی شد. این قاب‌ها شامل: قاب‌های هندسی مربع و مستطیل شکل<sup>۱</sup> در بناهایی چون: بیشابور و تپه میل ورامین، قلعه یزدگرد، نظام‌آباد و... با حاشیه‌هایی تزئینی خطوط جناقی، دایره‌ها و نقوش قلبی شکل (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۷۵، ۶۲، ۴۸، ۱۹ - شاهین، ۱۳۸۰، ۳۰۹)، قاب‌های دایره‌ای شکل با حاشیه‌هایی مزین به نقوش دایره‌ای شکل در بناهایی چون تیسفون (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷: ۱۷۳)، بیشابور (شاهین، ۱۳۸۰: ۱۶۶)، تپه حصار دامغان (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۹) و کیش (محمدی‌فر و امینی، ۱۳۹۴، ۱۵۷ - ۱۵۲)، نقوش هندسی لوزی شکل در محوطه‌های برزقواله، قلعه گوری (فروزنده‌مهر، ۱۳۹۱، ۶۷، ۴۸)، نظام‌آباد (شاهین، ۱۳۸۰، ۱۶۹)، بیشابور (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۹). نوارهای موج در تزئینات گچبری بناهایی چون چال‌ترخان، نظام‌آباد (شاهین، ۱۳۸۰، ۳۱۰، ۲۰۷ - Thompson, 1976, fig 2, 3(c.311-312))، زنجیره‌های یونانی در تزئینات گچبری بناهایی چون قلعه یزدگرد (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۱)، کیش (Moorey, 1979, 133)، قلعه گوری، برزقواله (Karamiyan, et, 2017: 87)، گچ‌گنبد

و مستطیل شکل، قاب‌های دایره‌ای شکل، مثلثی شکل، دوزنقه‌ای، لوزی، نوارهای موج، زنجیره‌های یونانی، نقوش بیضی شکل و نقوش چندضلعی (تصاویر ۱۵). حاشیه‌های تزئینی این قاب‌های هندسی با نقوشی چون خطوط موازی، دایره‌ها، هاشورها، نقوش قلبی شکل و یا زنجیره‌های یونانی و... مزین شده است. از سویی دیگر، با استناد به یک مطالعه آماری، از نمونه قاب‌های مختلف، مشخص شد که از یک نمونه یا چند نمونه قاب به صورت مکرر و بیشتر استفاده شده است. این قاب‌ها عبارتند از: قابهای دایره‌ای، مربع، مستطیل، مثلث و دوزنقه‌ای شکل. (لک پور، ۱۳۸۹، ۱۹۷-۱۹۶). همچنین استفاده از قابهای تزئینی در دوره ساسانی متداول بوده که نمونه‌هایی از آنها از بیشاپور، نظام‌آباد و تیسفون به دست آمده است» (Kroger, ۱۹۸۲، ۹۱) در اکثر این قابها در چهار گوشه قاب سوراخهایی تعبیه شده که از آنها برای اتصال بهتر و محکمتر قاب با استفاده از میخهای آهنی به دیوار استفاده می‌شده است. قابهای مسجد سیمره شامل اشکال دایره (۱۷ عدد)، قابهای مربع (۵ عدد)، قابهای مستطیل (۵ عدد)، قابهای مثلث (۱۹ عدد) و قابهای دوزنقه (۱ عدد) هستند. (یوسف وند و میری، ۱۳۹۵، ۳۸) بنظر می‌رسد هنرمندان طراح نقوش هندسی تزئینات گچبری مسجد سیمره به جهت جلوگیری از شباهت و یکدستی بسیار این قاب‌های هندسی، با ارائه حاشیه‌های تزئینی متفاوت بر سطح این قاب‌ها، از تکرار و تشابه یکدست این گونه‌های هندسی پرهیز و کاسته‌اند. برای نمونه قاب‌های مربع و مستطیل شکل، دارای حواشی تزئینی چون: شیارهای موازی کوتاه افقی یا عمودی، نقوش دالبری و گاهی با تزئینات قلبی شکل، تزئینات نعل اسبی و قاب‌های دایره‌ای شکل دارای حواشی چون: مثلث‌های بزرگ و کوچک که به صورت سربالا و سرپائین طراحی شده با ردیفی از نقوش گیاهی نیم‌برگ‌های روئیده، حفره‌های مدور در اندازه‌های مختلف، حاشیه‌ای با نواری متشکل از دو

۱. در بررسی‌های بعمل آمده از تزئینات گچبری دوره ساسانی، قاب هندسی مثلثی شکل در طراحی سطوح تزئینی گچبری‌های این دوره کاربرد بسیار اندکی داشته است. بنظر می‌رسد استفاده از این نقش‌مایه، در استفاده و ترکیب نقوش لوزی شکل در کنار یکدیگر حاصل شده است؛ بنابراین نمی‌توان این نقش را یکی از انواع نقوش هندسی اصلی و پرکاربرد دوره ساسانی معرفی کرد.

۲. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به (فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۸۴؛ منصوری و کرمان، ۱۳۹۱، ۷۹-۸۱)




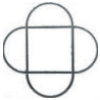


۳. جهت کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه ر. ک به: محمدی‌فر و امینی، ۱۳۹۴: ۱۴۵.



تصویر ۱۴. نقش گیاهی گل تاتوره در تزئینات گچبریهای مسجد سیمره. ماخذ: لک پور، ۲۵۹، ۱۳۸۹

جدول ۲. مقایسه نقوش هندسی تزئینات گچبری های مسجد سیمره با نمونه های مشابه آن ها در دوران ساسانی. ماخذ: نگارندگان.

عناصر تطبیقی	دوره ساسانی	مسجد سیمره	نقوش هندسی
وجه مشترک: دارای حاشیه های خطوط جناغی شکل و خوشه های گندم یا قلبی شکل			مربع - مستطیل
وجه مشترک: دارای حواشی تزئینی دایره های تو خالی و نقوش دایره ای متوالی که با خطوط موازی بصورت یک در میان طراحی شده			دایره
وجه مشترک: طرح لوزی یا مربعی تو در تو و متحدالمرکز. قاب لوزیهای با نقوش هشتی شکل متوالی			لوزی
وجه مشترک: نوارهای موج دربرگیرنده نقوش گیاهی و با حاشیه ای طنابی شکل			نوار موج
شباهت ساختار زنجیره، کاربرد در گچبری سیمره در حاشیه نقوش اما در گچبری ساسانی در زمینه			زنجیره یونانی

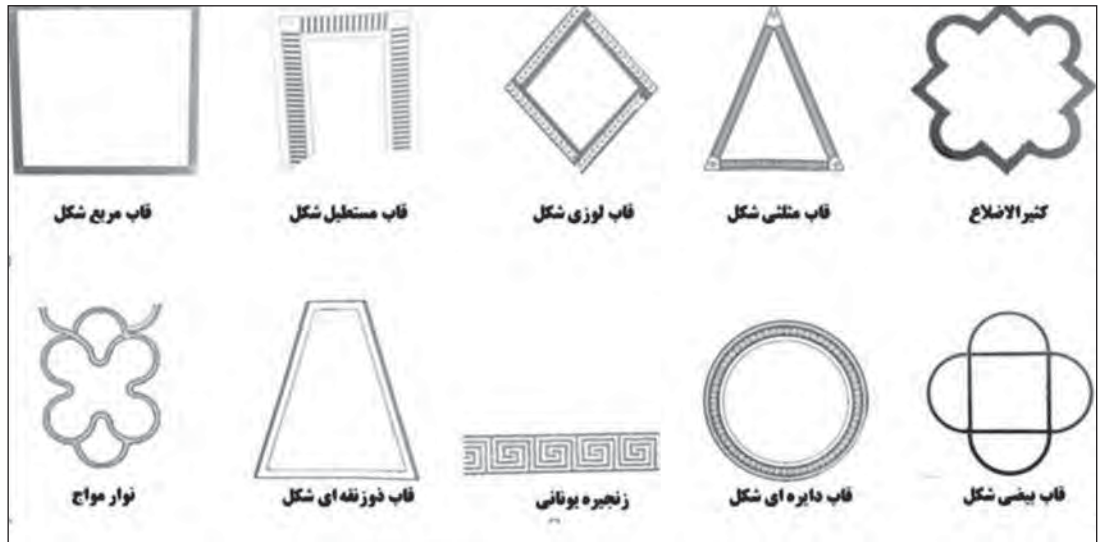
<p>مثلث در گچبری ساسانی کاربرد اندک و در ترکیب نقوش لوزی بدست آمده، در گچبری سیمره قاب‌های مثلثی با حاشیه ای متشکل از ردیف خطوط موازی متوالی با قوسهای نعل اسبی</p>			<p>مثلث</p>
<p>_____</p>	<p>_____</p>		<p>دوزنقه</p>
<p>_____</p>	<p>_____</p>		<p>بیضی</p>
<p>در گچبری سیمره با طرحهای نیم دایره و گوشه دار، حاشیه آنها مزین به نوارهای موج کادربندی شده در گچبری ساسانی بسیار نادر و تنها در تزئینات گچبری چال ترخان ری یک نمونه مشاهده شد</p>			<p>چند ضلعی</p>

۱). به همین ترتیب در بررسی نقوش هندسی، بغیر از نقوش هندسی بیضی و دوزنقه‌ای شکل، دیگر نقوش هندسی ریشه در هنر تزئیناتی دوره ساسانی دارند (جدول شماره ۲). می‌توان گفت اینگونه شباهت بسیار میان نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره با دوران ساسانی، ریشه در بستر جغرافیای تاریخی این منطقه دارد. مطالعات باستان‌شناسی و محتوای متون و منابع تاریخی و جغرافیایی شواهد و مدارک بسیاری مربوط به گسترش استقرارهای ساسانی در این منطقه را آشکار ساخته‌اند. امروزه انجام فعالیت‌های باستان‌شناسی در اطراف سد سیمره و کشف محوطه‌های ساسانی به همراه تزئینات گچبری، از جمله دلایلی است که می‌توان با استناد به آنها، بکارگیری هنرمندان ایرانی و متعاقب آن نقوش ایرانی را در تزئینات گچبری مسجد سیمره توجیه کرد. در بیشتر نمونه‌های گچبری محوطه قلعه گوری و برزقواله که از نواحی باستان‌شناسی دوره ساسانی و نزدیک به شهر سیمره هستند و در پژوهش حاضر نمونه‌هایی مورد بررسی تطبیقی با تزئینات مسجد سیمره قرار گرفت، حاشیه‌سازی و کادر بندی

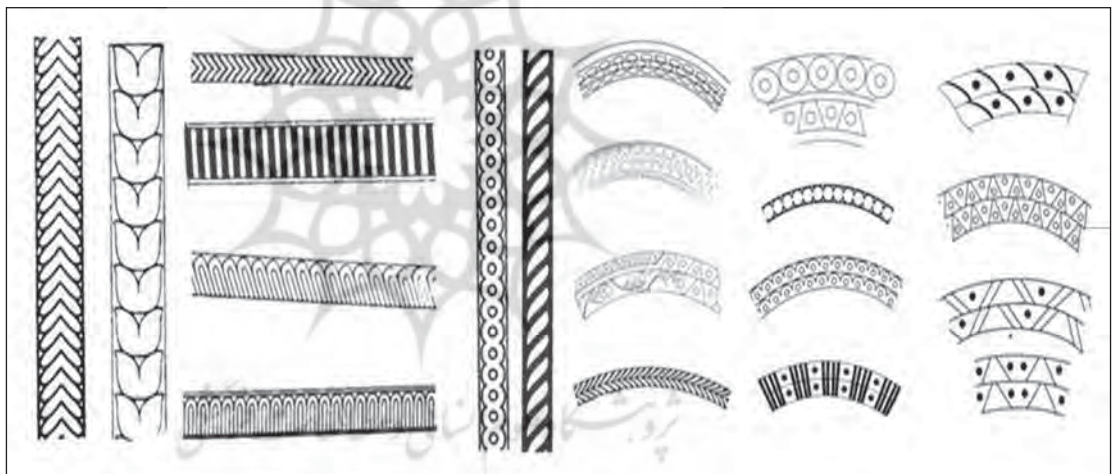
(فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۶۷)، نقوش هندسی مثلثی شکل در سطوح تزئینی بناهای تپه حصار دامغان و نظام آباد (ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۸، شاهین، ۱۳۸۰، ۱۷۹) و نقوش هندسی چندضلعی تنها در تزئینات گچبری چال ترخان ری (Thompson, 1976, plate XVIII, fig: 2) قابل مشاهده است (تصاویر ۱۷). همانگونه که مشاهده می‌شود، قاب‌های هندسی بیضی و دوزنقه‌ای شکل در دوره ساسانی، هیچ‌گونه کاربردی نداشته و بنابراین این نقوش را می‌توان نوعی نوآوری در طراحی قاب‌های هندسی مسجد سیمره در نظر گرفت.

### بحث

بر اساس آنچه گذشت در نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره گونه‌های مختلفی از نقوش گیاهی و هندسی بکاررفته است. گل تاتوره تنها نقش گیاهی بود که در تزئینات گچبری دوره ساسانی و به طور کلی نقوش تزئینی این دوره کاربردی نداشته و برای نخستین بار در تزئینات گچبری مسجد سیمره به عنوان نقش مایه‌ای محلی با آن مواجه شده‌ایم (جدول شماره



تصاویر ۱۵. قاب‌های هندسی بکاررفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره. ماخذ: نگارندگان.



تصاویر ۱۶. نمونه‌هایی از حاشیه‌های تزئینی قاب‌های دایره‌ای (راست)، مربع و مستطیل‌شکل (چپ)، مسجد سیمره. ماخذ: نگارندگان

نوآوری‌هایی نقشی در این زمینه بوده است. برای نمونه در زمینه نقوش گیاهی می‌توان به طراحی متفاوت نقش میوه انار محصور شده در برگ‌های نخل و طراحی متفاوت کاکل آن، تزئینات جناغی‌شکل سطح میوه‌های کاج، برگچه‌های بیرون آمده از غنچه‌های گل لاله و طراحی متفاوت شکل آن در سطوح تزئینی، طراحی‌های متفاوت نقش‌مایه برگ نخل و برگ تاک اشاره کرد. این تنوع نقوش را نیز می‌توان در گونه‌شناسی نقوش هندسی تزئینات گچبری مسجد سیمره نیز مشاهده کرد. حاشیه‌های متفاوت تزئینی قاب هندسی دایره‌ای،

با توجه به عناصر هندسی و گیاهی به طور بارزی انجام گرفته است. استفاده از گلها و برگهایی مانند نخل، کنگر، روزت و نیلوفر در گوشه چهارچوب‌های تزئینی طرح، از عناصری است که در گچبری‌های دو محوطه بزرگواله و قلعه گوری وجود دارد. <sup>۴</sup> که این خود در واقع زمینه‌ای بود برای تبدیل شدن به شاخ و برگ‌های اسلیمی و طوماری که در دوران اسلامی به شدت مورد استفاده قرار گرفته است. از سویی دیگر مطالعات به عمل آمده نشان می‌دهد، تأثیر هنر گچبری دوره ساسانی بر تزئینات گچبری مسجد سیمره، همراه با





نقوش لوزی شکل ، هرزقواله ماخذ:  
 فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۴۸  
 قاب دایره ای شکل، تیسفون  
 ماخذ: کروگر، ۱۳۹۶، الهوم  
 زنجیره های یونانی، قلعه یزدگرد  
 ماخذ: فروزنده مهر، ۱۳۹۱، ۴۷  
 نوارهای موج ، نظام آباد.  
 ماخذ: کروگر، ۱۳۹۶، الهوم

ص ۴

نقوش چند ضلعی ، چال ترخان ری، ماخذ:  
 Thompson, 1976, plate XVIII, fig. 2  
 نقوش مثلث شکل، نظام آباد، ماخذ:  
 ایازی و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۷  
 قاب های مستطیل شکل، نظام آباد.  
 ماخذ: کروگر، ۱۳۹۶، الهوم ص ۶۳

تصاویر ۱۷. قاب‌های هندسی ساسانی مشابه با قاب‌های هندسی بکاررفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره. ماخذ: نگارندگان

تشابهات می‌توان روش و شیوه ساخت تزئینات گچبری مسجد سیمره را افزود که همانند دوره ساسانی، متکی بر دو روش قالب‌گیری، ریخته‌گری و روش پیش‌ساخته<sup>۵</sup> بوده است. بنابراین مطالعات به عمل آمده نشان می‌دهد که تزئینات گچبری مسجد سیمره، در شیوه ساخت، طراحی و اجرا میراث‌دار مستقیم هنر ساسانی و در زمینه نقوش تزئینی علاوه بر بکارگیری نقش‌مایه‌های تزئینی دوره ساسانی، در خلق آرایه‌های تزئینی علاوه بر تقلید، نوآوری‌هایی را در این زمینه و ترکیب نقوش تزئینی نیز ارائه کرده است. در نهایت بنظر می‌رسد که هنرمندان طراح نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره در پی تقلید صرف نبوده‌اند، بلکه به واسطه ارتباط و پیوستگی متنی با هنر گچبری ساسانی موجود در منطقه و حاکمیت نظام تصویری ساسانی، بر آن بوده‌اند با الهام از متون تزئینی پیشین، متون جدیدی بیافرینند.

مربع و مستطیل‌شکل، قاب‌های هندسی تازه تولید شده دوزنقه و بیضی‌شکل، از جمله وجوه متفاوت نقوش هندسی گچبری‌های مسجد سیمره با نمونه‌های مشابه خود در دوره ساسانی است. به این تغییرات می‌توان درهم پیچیدگی نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره را نسبت به سطوح تزئینی گچبری‌های دوره ساسانی و طراحی مشخص و بزرگنمایی نقوش تزئینی آن دوره را اضافه کرد. بنابراین باید پذیرفت که سطوح تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره علاوه بر تقلید گونه‌های مختلف گیاهی و هندسی دوره ساسانی، نوآوری‌هایی را در زمینه ترکیب نقوش هندسی و گیاهی و خلق آرایه‌های تزئینی تازه ارائه کرده است. همچنین، تقارن و تکرار دو اصل مهم هنر تزئیناتی دوره ساسانی است که اجرا و بکارگیری آن‌ها در طراحی نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره قابل مشاهده است. بر این



## نتیجه

براساس مطالعات صورت گرفته، نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره به دو گونه نقوش گیاهی و هندسی قابل تقسیم‌بندی است. نقوش گیاهی بکاررفته در سطوح تزئینی گچبری‌های این بنا شامل نقوشی چون؛ برگ مو و خوشه انگور، برگ نخل، برگ کنگر، خوشه گندم یا نقوش قلبی‌شکل، غنچه نیلوفر، گل لاله، گل کوب، گل چهار پر، گل روزت، گل تاتوره، میوه انار، میوه کاج و میوه بلوط، است که از این میان تنها نقش‌مایه گیاهی گل تاتوره نقشی محلی و فاقد پیشینه‌ای هنری در دوره ساسانی است. به همین ترتیب نقوش هندسی بکاررفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره شامل نقوشی چون؛ قاب‌های مربع و مستطیل‌شکل، قاب‌های دایره‌ای شکل، مثلثی‌شکل، دوزنقه‌ای، لوزی، نوارهای موج، زنجیره‌های یونانی، نقوش بیضی‌شکل و نقوش چندضلعی است که از این میان نقوش هندسی بیضی و دوزنقه‌ای شکل همانند نقش‌مایه گل تاتوره، نقشی تازه و حاصل ذوق هنری هنرمندانی است که در طراحی تزئینات گچبری مسجد سیمره به دنبال خلق آرایه‌های تزئینی تازه بوده‌اند. علاوه بر تأثیرگذاری شکلی و فرمی، بکارگیری اصل تقارن و تکرار و شیوه ساخت تزئینات گچبری به دو روش قالب‌گیری، ریخته‌گری و پیش ساخته، می‌توان شواهدی دیگر از تداوم هنر گچبری دوره ساسانی را در تزئینات گچبری مسجد سیمره مشاهده کرد. چنین حجمی از شباهت و تأثیرپذیری را باید معلول قرارگیری شهر سیمره در دوره ساسانی ارزیابی کرد که شواهد بسیاری از معماری مزین به تزئینات گچبری آن در مناطقی چون برزقواله و قلعه‌گوری و گوریه بدست آمده است. براساس یافته‌های باستان‌شناسی، تزئینات گچبری از مهمترین شیوه‌های آرایش فضاهای معماری دوره ساسانی در شهر سیمره بوده است که با استناد به آنها می‌توان ارتباط و پیوستگی متنی تزئینات گچبری مسجد سیمره را با تزئینات گچبری دوره ساسانی توجیه کرد. اما این در حالی است که در بررسی نقوش تزئینی گچبری‌های مسجد سیمره، شواهدی از خلق آرایه‌های جدید همچون گرایش به سمت طراحی متفاوت نقوش گیاهی چون میوه انار، میوه کاج، غنچه‌های لاله و یا طراحی حاشیه‌های تزئینی قاب‌های هندسی دایره یا مربع و مستطیل‌شکل به همراه خلق آرایه‌های هندسی تازه‌ای چون نقوش هندسی دوزنقه و بیضی مشاهده می‌شود. بنابراین می‌توان گفت هنرمندان طراح تزئینات گچبری مسجد سیمره، با بکارگیری این نوع نوآوری‌ها و درهم‌پیچیدگی نقوش تزئینی هندسی و گیاهی علاوه بر تقلید، در پی ارائه سطوحی تزئینی تازه متناسب با فضای فرهنگی و هنری قرون نخستین اسلامی بوده‌اند.

## منابع و مآخذ

- ابن حوقل. (۱۳۶۶). ایران در «صوره الارض». ترجمه: جعفر شعار، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- انصاری، جمال. (۱۳۶۵). گچبری دوران ساسانی و تأثیر آن در هنرهای اسلامی. مجله هنر، شماره ۱۳، ص ۳۷۳-۳۱۸.
- ایازی، سوری، میری، سیما. جعفر محمدی (۱۳۸۷). گچبری در آرایه و تزئینات معماری دوران اشکانی و ساسانی، تهران: موزه ملی ایران.
- پرادا، ایدت. (۱۳۵۷). هنر ایران باستان (تمدن‌های پیش از اسلام). ترجمه: یوسف مجید زاده، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- پوپ، آرتور اپهام، فیلیس اکرم. (۱۳۸۷). سیری در هنر ایران. ترجمه: نجف دریابندی. تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- پوپ، آرتور اپهام. (۱۳۸۰). شاهکارهای هنر ایران. ترجمه: پرویز ناتل خانلری. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

حسن پور، عطا. (۱۳۹۴). بررسی و مقایسه تطبیقی گچبری‌های به دست آمده از کاوش بنای قلعه‌گوری. پژوهش‌های باستان‌شناسی حوزه آبگیر سد سیمره، به کوشش لیلا نیاکان، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و شرکت توسعه صنایع آب و نیروی ایران.

حسینی، سیدهاشم. یوسفوند، یونس. میری، فرشاد. (۱۳۹۴). «مطالعه تطبیقی نقوش گچبری‌های مکشوفه شهر تاریخی سیمره با نمونه‌های مسجدجامع نائین»، مجله پژوهش هنر، شماره ۹، ص ۸۵-۷۱. حموی، یاقوت بن عبد الله، (۱۹۹۵م)، معجم البلدان، چاپ دوم، بیروت، انتشارات دار صادر.

سعادت، محسن، ناصری صومعه، حسین (۱۳۹۸) «نگاهی به حیات اجتماعی شهر باستانی سیمره از شکل‌گیری تا فروپاشی»، مجله پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ش ۲۲، ۱۶۳-۱۸۰.

شاهین، ستاره (۱۳۸۰). معرفی نقوش گیاهی در گچبریها و نقوش برجسته دوره ساسانی و تحول و تداوم آن در قرون اولیه اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، استاد راهنما مسعود آذرنوش، دانشگاه آزاد تهران مرکز.

شریفی‌نیا، اکبر، شاکرمی، طیبه، (۱۳۹۶)، باستان‌شناسی و تاریخ دره‌شهر (سیمره)، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

عباس پور، نازلی (۱۳۹۳) مطالعه نقوش گچبری‌های سده اول تا چهارم هجری دره شهر (سیمره) و کاربرد آن در گرافیک محیطی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد ارتباط تصویری، استاد راهنما: پرویز حیدری زاده، دانشگاه آزاد تهران مرکز.

فروزنده مهر، زینب. (۱۳۹۱). مطالعه فنی و هنری آثار گچ‌بری به دست آمده از محوطه باستانی قلعه گوری سیمره لرستان و مقایسه آن با آثار گچ‌بری دیگر محوطه‌های این دوره، استاد راهنما سید مهدی موسوی کوهپر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس.

فریه، ر.د. بلیو (۱۳۷۴) هنرهای ایران، ترجمه پرویز مرزبان، تهران: نشر فرزاد روز. لسترنج، (۱۳۷۷). جغرافیای تاریخ سرزمین‌های خلافت شرقی. ترجمه: محمد عرفان، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

لک‌پور، سیمین. (۱۳۸۹). کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی دره‌شهر (سیمره). تهران، انتشارات پایزینه. کرمان، غلامرضا (۱۳۹۵) شهرستان دوره ساسانی رمانند (برزقاوله) کوه‌دشت لرستان، چهارمین کنگره استانی تاریخ معماری و شهرسازی ایران (لرستان).

کروگر، ینس (۱۳۹۶) تزئینات گچبری ساسانی، ترجمه فرامرز نجد سمیعی، تهران: نشر سمت. گیرشمن، رمان (۱۳۹۰) هنر ایران در دوران پارتی و ساسانی، ترجمه بهرام فره‌وشی، تهران: نشر علمی و فرهنگی.

مارکوارت، یوزف. (۱۳۷۳). ایرانشهر برمبنای جغرافیای موسی خورونی، ترجمه: مریم میراحمدی. تهران، نشر اطلاعات

مبینی، مهتاب، شافعی، آزاده. (۱۳۹۴). «نقش گیاهان اساطیری و مقدس در هنر ساسانی»، جلوه هنر، شماره ۱۴، ص ۶۴-۴۵.

مبینی، مهتاب، شاکرمی، طیبه، شریفی‌نیا، اکبر، (۱۳۹۷)، بررسی تطبیقی تزئینات گچبری مسجد سیمره با مسجد نه‌گنبد بلخ و سامرا از دوره عباسی، فصلنامه هنرهای تجسمی، دوره ۲۳، شماره ۱، ۷۲-۶۱. محمدی‌فر، یعقوب، حاجی محمد علیان، علمدار. عادل، دنیلی. (۱۳۹۲). ریشه‌یابی نقش‌مایه خوشه‌ای انگور و برگ مو در گچ‌بری‌های مسجدایین، دو فصلنامه هنر بومی، سال اول، شماره اول، صص ۶۵-۸۰.

امینی، فرهاد. (۱۳۹۴). باستان‌شناسی و هنر ساسانی. تهران: انتشارات شاپیکان.

مصباح اردکانی، نصرت الملوک. و سیدحبیب الله لزگی. (۱۳۸۷). مطالعه تأثیر نقش‌مایه گچبری دوره



- ساسانی بر نقوش گچبری دوره اسلامی، مجله هنرهای تجسمی نقش مایه، سال اول، شماره ۲، ص ۳۷-۵۰.
- مقدسی، ابو عبدالله محمد ابن احمد. (۱۳۶۱). احسن التقاسیم من معرف الاقالیم، تطبیق و تنظیم علی نقی منزوی. تهران، مولفان ایران.
- منصوری، امیر، کرمیان، غلامرضا (۱۳۹۱) هنر گچبری دوره ساسانی در محوطه باستانی برزقاوله، کوه‌دشت لرستان، مجله نقش مایه، ش ۱۰، صص: ۷۳-۸۲
- منوچهری، ماندانا. (۱۳۷۹). سیر تحول گچبری در ایران دوران اسلامی، استاد راهنما زهرا رهنورد، پایان نامه کارشناسی ارشد ارتباط تصویری، دانشگاه تهران.
- موحدی، سیامک. (۱۳۸۱). فرّ و نماد آن در هنر ساسانی، استاد راهنما امیر اشرف آریان پور، پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.
- یوسف وند، یونس و فرشاد میری (۱۳۹۵) مطالعه تطبیقی نقوش گچبریه‌های مکتشفه از شهر تاریخی دره شهر با نمونه‌های مسجد جامع نایین، مجله نگره، ش ۳۹، صص: ۳۵-۴۵
- Azarnoush.m.(1996).The Sasanian Manor House at Hajia-bad, Iran”, Italia, Eest and West.
- Karamiyan. GH. Farrokh, K. Abdi, K.( 2017), Sassanian stucco decorations from the Ramavand (Barz Qawaleh) excavations in the Lorestan Province of Iran, HISTORIA I ŚWIAT, nr 6, PP 69-88.
- Kroger. J. (1982), Sasanidischer Stuckdekor, Mainz.
- Moorey,P.R.S.1979,Kish Excavations,Ashmlen Museum,Oxford.
- Thompson,Deborah.( 1976). Stucco Frome Chal Tarkhan- Eshqabad near Rayy. COLT.Archaeological Institute Publications:London.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی



of Seymareh from its formation to collapse», Iranian Journal of Archaeological Research, Vol. 22, 163-180.

- Shahin. Setare.(2001) Introducing plant motifs in prominent and Sassanid period motifs and their evolution in the early Islamic centuries, Supervisor Masoud Azarnoosh, M.Sc. Archeology, Tehran Azad University Center.

- Sharifienia, Akbar, Shakarmi, Tayebah, (2017), Archeology and History of Darrehshahr, Tehran, Cultural Heritage and Tourism Research Institute.

Thompson, Deborah.( 1976). Stucco Frome Chal Tarkhan- Eshqabad near Rayy. COLT. Archaeological Institute Publications: London.

Yousefvand, Younes, and Farshad Miri (2016) A Comparative Study of the Patterns of Discovery Plasterings from the Historical City of Dara Shahr with the Specimens of the Nayin Mosque, Negra Journal, No. 39, pp: 35-45





- Power Industries Development Company.
- Hussein, Sidesham. Josephus, Yunus. Miri, Farshad. (1394). «A Comparative Study of the Patterns of the Discoveries of the Historical City of Seimare with the Specimens of the Naein Mosque», *Art Research Journal*, No. 9, pp. 85-71.
- IbnHuql(1987). *Iran in Sura al-Arz*. Translated by: Jafar Shoar, Tehran, Amir Kabir Publications.
- Karmian, Gholamreza (2016) city of Sassanid period Ramavand (Barzqavaleh) Koohdasht Lorestan, the fourth provincial congress in the history of architecture and urban planning of Iran (Lorestan).
- Karamiyan. GH. Farrokh, K. Abdi, K.(2017), Sassanian stucco decorations from the Ramavand (BarzQawaleh)excavations in the Lorestan Province of Iran, *HISTORIAIŚWIAT*, nr6, PP69-88.
- Kroger. J. (1982), *Sasanidischer Stuckdekor*, Mainz.
- Kroger, Jens (2017) *Sassanid stucco decorations*, translated by Faramarz Najd Samiei, Tehran: Samat Publishing.
- Lakpour, Simin. (2010). *Archeological excavations and researches of the Valley of the City (Simere)*. Tehran, Pazineh Publications.
- Lesterange. (1998). *Geography of the History of the Lands of the Eastern Caliphate*. Translated by: Mohammad Erfan, Tehran, Publishing House.
- Manouchehri, Mandana (2000). *The Evolution of bedding in the Islamic era in Iran*, Supervisor Zahra Rahnavard, M.Sc., Faculty of Fine Arts, University of Tehran.
- Mansoori, Amir, Karmian, Gholamreza (2012) *The art of stucco of the Sassanid period in the ancient site of Barzqavaleh, Koohdasht, Lorestan*, *Naghsh-e-Mayeh Magazine*, Vol. 10, pp. 73-82
- Marquart, Joseph. (1994). *Iranshahr based on the geography of Musa Khoroni*, translated by Maryam Mirahmadi. Tehran, Information
- Mobini, Mahtab., Shafei, A. (2015) «The Role of Mythical and Holy Plants in Philosophy», *Jelveh Art*, No. 14, pp. 64-45.
- Mobini, Mahtab, Shakarmi, Tayebah, Sharifieniya, Akbar, (1397), *A Comparative Study of the Decoration Decorations of the Mosque of Nimra with the Mosque of Nine Dome Balkh and Samarra from the Abbasi Period*, *Journal of Visual Arts*, Volume 23, Number 1, 72-61.
- Moghadasi, Abu Abdullah Mohammad Abn Ahmad. (1982). *Hassan al-Taqasim I represent the Aqalim, the matching and arrangement of solitary confinement*. Tehran, Iran Authors .
- Mohammadi, Yaghuob, Haji Mohammad Alyan, Alamdar. Adeleh, Danili. (2013). *Root-finding of grape clusters and Grape leaves in the stucco of Nain Mosque*, first year, first issue, pp :65-80.
- Amini, Farhad. (2015). *Archeology and Anthropology*. Tehran, Shapikan Pub.
- Moorey,P.R.S.1979,*Kish Excavations*,Ashmlen Museum,Oxford.
- Movahedi, Siamak. (2002). *Frey and its Symbol in Sassanid Art*, Supervisor Amir Ashraf Arianpour , M.Sc. *Art Research*, I . A.U, Tehran Branch.
- Mesbah Ardakani, Nusrat al-Moluk, and Seyed Habibollah Lezgi. (2008). *A Study of the Effect of the Sassanid Plastering Plans on the Plastering Plans of the Islamic Period*, *Journal of Visual Arts Naghshaye*, Volume 1, Number 2, pp. 50-37.
- Pope, Arthur Ephem, Phyllis Ackerman. (2008) *A Tour in Iranian Art*. Translated by: Najaf Daryabandi. Tehran, Scientific and Cultural Publications.
- Pope, Arthur Ephem (2001). *Masterpieces of Iranian Art*. Translated by: Parviz Natel Khanlari. Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Prada, Id. (1978). *Art of Ancient Iran T. by: Y.Majidzadeh*, Tehran: Tehran University Press.
- Saadati, Mohsen, Naseri Soomeh, Hossein (2019) «A look at the social life of the ancient city



application of the principle of symmetry and repetition and the method of making stucco decorations by molding, casting and prefabricated methods, we can see other evidences of the continuation of the Sassanid period stucco art in the stucco decorations of the Seymareh Mosque. Such volume of similarity and influence should be considered as a result of the location of the city of Seymareh in the Sassanid period, which has been evidenced by many architectures decorated with its stucco decorations in areas such as Barzqavaleh, Qaleh Gori and Goriyeh. In most of the stucco specimens of Qaleh Gori and Barzqavaleh, which are from the archeological sites of the Sassanid period and close to the city of Seymareh, and in the present study, the specimens with decorations of the Seymareh Mosque were compared in terms of marginalization and framing according to geometric and plant elements. The use of flowers and leaves such as palm, artichoke, rosette and lotus in the corners of the decorative frames of the design is one of the elements that exists in the stucco of both areas of Bozorgvaleyeh and Qaleh Gori. Based on archaeological findings, stucco decorations have been one of the most important methods of arranging Sassanid architectural spaces in the city of Seymareh, which can be used to justify the textual connection between the stucco decorations of the Seymareh Mosque and the stucco decorations of the Sassanid period. However, in the study of the decorative patterns of stucco of the Seymareh Mosque, there is evidence of the creation of new arrays such as the tendency towards different designs of plant motifs such as pomegranate fruit, pine fruit, tulip buds or the design of the decorative borders of the frame. Circular or square and rectangular geometric shapes are observed along with the creation of new geometric arrays such as trapezoidal and oval geometric patterns. Therefore, it can be said that the artists who designed the stucco decorations of the Seymareh Mosque, by using these innovations and the complexity of geometric and plant decorative motifs in addition to imitation, sought to provide new decorative surfaces appropriate to the cultural and artistic atmosphere of the first Islamic centuries and created new texts.

**Keywords:** Plant Motifs, Geometric Motifs, Seymareh Mosque, Decorative Stucco, Sassanid Art

**Reference:** Abbaspour, Nazli (2014) Study of Stucco patterns of the first to fourth centuries AH Darrehshahr (Seymareh) and its application in environmental graphics, Supervisor: Parviz Heidarizadeh, Master Thesis in graphic, Azad University of Tehran Markaz.

Ansari, Jamal (1986). The Stucco of the Sassanid era and its impact on Islamic arts. Journal of Art, No. 13, pp. 373-318.

Ayazi, Syria. Miri, Sima. Jafar Mohammadi, Zahra. Emotional, sheen. Akbari, Zahra (2008). Plaster in Array and Sassanid Architecture Arrangements, Tehran: National Museum of Iran.

Azarnoush.m.(1996).The Sasanian Manor House at Hajia-bad, Iran”, Italia, East and West.

Freeh, R. W. (1995) Iranian Arts, translated by Parviz Marzban, Tehran: Farzan Rooz Publishing.

Foruzande mehr, Zainab. (2012). Technical and artistic study of gypsum works from the ancient site of Simear Lorestan castle and its comparison with other gypsum works of this period, Supervisor Seyed Mehdi Mousavi Kouhpar, M.Sc., Archeology, Tarbiat Modares University.

Grishman, Roman (2011) Iranian Art in the Parthian and Sassanid Periods, translated by Bahram Farahvashi, Tehran: Scientific and Cultural Publication.

Hamwi, Yaqut bin Abdullah, (1995), Dictionary of Countries, second edition, Beirut, published by Dar Sader.

Hassanpour, Atty (1394). Comparative study and comparison of plaster casts obtained from the excavation of the castle building. Archaeological Researches of Simareh Dam Basin, by the efforts of Leila Niakan, Tehran: Cultural Heritage Research Institute and Iranian Water and

## Continuity of Sassanid Motifs in Stucco Decorations of Seymareh Mosque

Mahtab Mobini, PhD, Assistant Professor, Department of Arts, Payame Noor University, Tehran, Iran .

Tayebe Shakarami, MA in Art Research, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Received: 2020/09/05 Accepted: 2021/02/07



In the pre-Islamic era, stucco was used to cover the walls of palaces and temples, because the building materials such as stone, sandstone or crude clay were not very interesting, and the richness of decorated walls was more effective than bare walls. This type of architectural-related decorations in the history of Iran was technically and artistically developed and became one of the archetypes of the Sassanid era. Stucco patterns of this era include plant, geometric, animal and human designs. The use of these patterns in this period, with a few differences in quantity, was accompanied with some mythical concepts. The transfer of these designs from the Sassanid era to the cultural and artistic realms of Islam was in companionship with some changes such as selection of motifs based on their usage in religious or non-religious places and being measured according to the basic Islamic principles. This has made plant and geometric designs luckier than other designs. Under the influence of the Islamic view, these motifs tended to be abstract and the artists avoided direct imitation of nature. Fast curability, fast progression and the whiteness of stucco that were important in the decoration of Islamic buildings were among other factors involved in the re-use of stucco decorations in Islamic monuments. For these reasons, this art, along with its plant and geometric motifs, grew and developed. One of the important findings during the archeological activities in Seymareh, was the discovery of its mosque and its stucco decorations. According to the dates given, the mosque belongs to the late Umayyad and early Abbasid era. Considering the importance of stucco decorations in Iran, the main objectives of this study were, firstly, to identify types of decorative motifs influenced by Sassanid stucco, and then, to study the similarities and differences between the Sassanid stucco designs and the decorative designs of the Seymareh Mosque. Accordingly, the main questions of research are: what are the decorative motifs influenced by the stucco art of the Sassanid period in the stucco adornment of the Seymareh Mosque? What are the similarities between the Sassanid stucco designs and the decorative designs of the Seymareh Mosque? The results of the study show that the decorative motifs found in the mosque of Seymareh could be divided into two main types of plant and geometric designs. Meanwhile, in addition to design and implementation, the plant motif of the *Datura* flower, and trapezoidal, elliptical geometric patterns, as well as decorative margins used in circular, square and rectangular frameworks, differ from the decorative designs of the Sassanid era. In addition to the formal effect, the